

Olimpia Gogolin

Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach

Eugeniusz Szymik

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Obraz nauczyciela w oczach uczniów klas I-III szkół podstawowych

Wprowadzenie

„Od wieków podejmowano próby tworzenia wzoru idealnego nauczyciela w postaci szkiców osobowych, uwydatnienia walorów wewnętrznych, decydujących zawsze o tym, że w zawodzie nauczyciela tkwi pewien pierwiastek idealny, którego nie da się zwerbalizować”¹. Czy pierwiastek ten dostrzegają uczniowie? Jakimi cechami – ich zdaniem – odznacza się dobry bądź zły nauczyciel? W jaki sposób traktuje on uczniów i czy dzieci wiążą swą przyszłość z tym zawodem? Chcąc odpowiedzieć na tak sformułowane pytania, przeprowadziliśmy badanie sondażowe z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety, a wyniki tegoż badania stanowią główny trzon naszego tekstu. Celem artykułu uczyniliśmy zatem próbę opisanego tego, w jaki sposób uczniowie w młodszym wieku szkolnym postrzegają nauczyciela. „Jego obraz tworzą opinie wielu podmiotów, a zwłaszcza uczniów i rodziców”². Na wizerunek nauczyciela w oczach nie tylko wychowanków, lecz także otoczenia bez wątpienia wpływa osobowość, która winna być oparta na trzech aksjomatach: psychologicznym, pedagogicznym i socjologicznym. W wymiarze psychologicznym nacisk kładzie się na wartość osobistą

¹ J. Zawisza: *Nauczyciel, szkoła – ich etos i bezpieczeństwo*. W: *Bezpieczna szkoła – założenia i realia*. Red. T. Graca. Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, 2013, s. 21.

² E.I. Łaska: *Nauczyciel w warunkach zmian edukacyjnych*. „Nauczyciel i Szkoła” 2013, nr 2 (54), s. 32.

uczącego, w wymiarze pedagogicznym – na relację nauczyciel – uczeń, z kolei na płaszczyźnie socjologicznej – na stosunki nauczyciela z otoczeniem.

Na osobowość nauczyciela – zdaniem Czesława Banacha, autora hasła *Nauczyciel* znajdującego się w *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* – składają się trzy odrębne struktury: poznawcza (związana ze spostrzeganiem ucznia), motywacyjna (odnosząca się między innymi do systemu wartości i postaw uczącego) oraz czynnościowa (zwana inaczej prakseologiczno-pedagogiczną)³.

Nauczyciel spełnia trzy funkcje, których ranga zmienia się w zależności od poziomu kształcenia. Pierwsza z nich to funkcja dydaktyczna, która nierozzerwalnie wiąże się z przekazywaniem wiedzy i kształceniem określonych umiejętności. Druga – wychowawcza – ma za zadanie wyposażenie w umiejętności społeczne wychowanków oraz wpojenie im systemu wartości. Z kolei trzecia – opiekuńcza – ma na celu zaspokojenie potrzeb biologicznych i psychicznych dzieci w młodszym wieku szkolnym, w tym stworzenie poczucia bezpieczeństwa. Funkcja ta wysuwa się na pierwszy plan w przypadku uczniów edukacji wczesnoszkolnej. Wzięcie pod uwagę tych wszystkich funkcji pozwala stwierdzić, że „nauczyciel nie tylko ma efektywnie przekazywać uczniom wiedzę i kształtować ich umiejętności i zainteresowania, ale także oddziaływać na ich uczucia, przekonania, aspiracje, postawy, światopogląd”⁴.

Karolina Appelt, odpowiadając na pytanie „Do czego potrzebni są dziecku dorośli?”, a dokładniej nauczyciele, zauważa, że muszą oni przede wszystkim: jasno określić wymagania i zadania, jakim powinni sprostać uczniowie, nauczyć dzieci, jak się uczyć oraz jak pracować nad wyznaczonym zadaniem, a także rozpoznawać trudności, z jakimi borykają się wychowankowie, i wskazać im drogę radzenia sobie z nimi. Zatem „potrzebny nam jest dziś nauczyciel przewodnik i opiekun w pracy i działaniu każdego ucznia, organizator życia i działania zbiorowego uczniów, człowiek o dyspozycjach czyniących go zdolnym do autentycznej współpracy z uczniami, w atmosferze prawdziwej życzliwości i twórczości, a zarazem wyposażony w umiejętności kierowania nimi”⁵.

³ C. Banach: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Red. T. Pilch. T. 3: M-O. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Zak”, 2004, s. 552.

⁴ Z. Zaborowski: *Przedmowa*. W: *Idem: Psychospołeczne problemy pracy nauczyciela*. Warszawa: WSiP, 1986, s. 5.

⁵ H. Muszyński: *W poszukiwaniu modelu sylwetki zawodowej nowoczesnego nauczyciela-wychowawcy*. „Życie Szkoły” 1974, nr 10, s. 5.

Percepcja społeczna uczniów edukacji wczesnoszkolnej

W pierwszym okresie życia dziecka jego relacje z otoczeniem ograniczają się do odróżniania osób z najbliższego otoczenia od osób z zewnątrz. Oczekiwania dziecka względem poszczególnych dorosłych są zbliżone i niezależne od stopnia zażyłości z danym człowiekiem. Ogląd ten zmienia się w wieku przedszkolnym. Wtedy to dziecko zaczyna nabierać większego dystansu do otoczenia oraz różnicuje ludzi ze względu na wiek. „Zgodnie z ustaleniami psychologii genetycznej fazy rozwoju są ściśle związane z wiekiem życia”⁶, a percepcja społeczna – z rozwojem umysłowym dzieci.

William John Livesley i Dennis Basil Bromley wyróżnili trzy stadia percepcji społecznej⁷. Pierwszym jest spostrzeganie egocentryczne, które trwa do 7. roku życia. Cechuje je powierzchowność odbioru otoczenia. Tworzone przez dzieci opisy innych charakteryzują się spontanicznością i są wyrazem wartości, jakie ktoś – zdaniem młodego obserwatora – uosabia.

Drugi wyróżniony przez badaczy okres nazywany jest spostrzeganiem pośrednim. Etap ten trwa od 7. do 12. roku życia i jest związany z przejściem od spostrzegania egocentrycznego do myślenia operacyjnego. Opisy innych ludzi stają się pogłębione i obiektywne. „Uwagę dziecka zwraca aktualne zachowanie się innych osób – wykonywane przez nie czynności, posiadane przedmioty, wygląd zewnętrzny i ujawniające się w nim emocje”⁸.

Ostatni okres rozwoju percepcji społecznej to spostrzeganie zintegrowane i niezmiennie. Rozpoczyna się ono w wieku 13 lat i charakteryzuje się widzeniem przez dzieci otoczenia z różnych perspektyw.

Zatem można stwierdzić, że uczniowie szkół podstawowych spostrzegają i opisują ludzi, przechodząc stopniowo „od konkretnego do abstraktu, od tymczasowości do stabilności”⁹.

⁶ M. Cackowska, A. Winiarz: *Kształcenie wczesnoszkolne*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Red. T. Pilch. T. 2: G–Ł. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003, s. 927.

⁷ Podajemy za: K. Skarżyńska: *Spostrzeganie ludzi*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981, s. 213–215.

⁸ A. Matczak: *Zarys psychologii rozwoju: podręcznik dla nauczycieli*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003, s. 160.

⁹ H. Bee: *Rozwój społeczny i rozwój osobowości w wieku od sześciu do dwunastu lat*. W: E. Adam: *Psychologia rozwoju człowieka*. Poznań: Zysk i Spółka Wydawnictwo, 2004, s. 297.

Autorytet nauczyciela

Uczniowie edukacji wczesnoszkolnej, zwłaszcza dzieci w wieku 7–8 lat, szukają oparcia w dorosłych. W oczach uczniów klas I–III szczególnie znaczenia nabiera wówczas postać nauczyciela-wychowawcy, który w tym okresie rozwojowym może być uznawany przez dziecko za jedną z ważniejszych osób w jego życiu. „Uczniowie pragną widzieć w nauczycielu mistrza nauczania i wychowania, mistrza życia”¹⁰. W sprawach szkolnych nauczyciel-wychowawca staje się dla wychowanków najważniejszym autorytetem.

Słowo „autorytet” etymologicznie wywodzi się z łacińskiego terminu *autoritas*, który oznacza ‘radę, wolę, władzę, ważność, powagę moralną, wpływową osobę’. Lucjan Turowski definiuje autorytet jako „specyficzny zespół cech psychofizycznych człowieka, które są przedmiotem szacunku, uznania, podziwu i naśladownictwa”¹¹. Nieco odmiennie pojęcie to rozumie Tadeusz Aleksander, dla którego autorytet jest zjawiskiem psychospołecznym, „polegającym na obdarzaniu określonej osoby lub instytucji zaufaniem i szacunkiem, uznawaniu jej wysokich kompetencji merytorycznych i wartości moralnych, godności osobistej, powagi, zwierzchności, dostrzeganiu jej życzliwości, przyjazności i pracowitości”¹².

Pisząc o autorytecie, Adolf E. Szołtysek wyróżnia dwa jego przeciwstawne rodzaje. Pierwszym z nich jest autorytet wyzwalający, który opiera się na cechach osobowościowych nauczyciela. Model autorytetu wyzwalającego zakłada, że uczący staje się dla ucznia wzorem do naśladowania, a poddanie się narzuconej przez nauczyciela dyscyplinie jest wynikiem szacunku i sympatii ze strony uczniów, nie zaś nakazów czy strachu. Drugim wyróżnionym przez Szołtyska autorytetem jest autorytet władczy, będący zaprzeczeniem autorytetu wyzwalającego. Autorytet władczy bowiem charakteryzuje się stosowaniem przymusu, ogranicza ucznia i nie wyzwala w nim samodzielności¹³.

¹⁰ P. Kowolik: *Inspiracje i poszukiwania edukacji wczesnoszkolnej*. W: *W kręgu edukacji przedszkolnej i szkolnej*. Red. P. Barczyk, P. Kowolik. Mysłowice: Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hłonda, 2012, s. 92.

¹¹ L. Turowski: *Autorytet moralny Ignacego Solarza. (Źródła, przejawy, funkcje)*. W: *Autorytety polskie*. Red. B. Gołębiowski. Łomża: Oficyna Wydawnicza „Stopka”, 2002, s. 29.

¹² T. Aleksander: *Geneza współczesnych autorytetów polskich*. W: *Autorytety polskie...*, s. 139.

¹³ A. Szołtysek: *Filozofia edukacji. Kształtowanie umysłu*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2013, s. 198.

Wskazane modele autorytetu można uzupełnić o te wyodrębnione przez Mieczysława Łobockiego. Badacz, kierując się funkcjami, jakie pełni autorytet, wyróżnił – oprócz wyzwalającego i ujarzmiającego (odpowiadających autorytetowi władcemu w ujęciu Szołtyska) – autorytety: wewnętrzny, który jest efektem nieprzymusowego poddania się wpływowi, oraz zewnętrzny, będący konsekwencją nakazu poddania się wpływowi. Przy czym autorytety wyzwalający i wewnętrzny są najbardziej pożądane przez uczniów.

Warto podkreślić, że na posiadanie autorytetu lub też jego brak największy wpływ ma sam nauczyciel. Decydującą rolę odgrywają tu jego postawa i zachowanie, które nieustannie podlegają ocenie przez wychowanków. Agnieszka Kania na łamach czasopisma „Wychowawca” przedstawiła dekalog postępowania nauczyciela z uczniami¹⁴. Punkt pierwszy tegoż dekalogu to „Działać na serce przez miłość, na rozum przez przekonanie”, drugi – „Zachęcać, a nie zniechęcać”. Kolejne to: „Sukces ucznia moim [nauczyciela – O.G., E.S.] sukcesem”, „Być mediatorem”, „Dążyć do kompromisu”, „Otwierać duszę ucznia na piękno”, „Aby zło zwyciężać, ze złem walczyć trzeba”, „Nadzieja jest matką mądrych”, „Najlepszym przykładem: przykład własnego życia”. Ostatni z punktów brzmi: „Pamiętać, że bilansem każdego dnia jest zaakceptowanie jego rezultatu ze wszystkim, co nas spotkało”.

Jak podkreśla Iwona Jazukiewicz, autorka hasła zamieszczonego w pierwszym tomie *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku*, autorytet „nie jest celem, lecz sensem działań nauczyciela”¹⁵. Zdobywanie autorytetu jest procesem długofalowym, a z budowaniem autorytetu jest „tak samo jak z budowaniem czegokolwiek innego. Potrzebne są porządne fundamenty, najlepsze materiały, czas i bardzo ciężka praca”¹⁶.

Opis i analiza wyników badań

Badania sondażowe, które pozwoliły nakreślić obraz nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej w opinii dzieci, przeprowadziliśmy w roku szkolnym 2016/2017 w klasach I-III szkół podstawowych usytuowanych na terenie miasta i gminy Czerwionka-Leszczyny, mieszczących

¹⁴ Por. A. Kania: *Dekalog nauczyciela*. „Wychowawca” 2001, nr 1, s. 6.

¹⁵ I. Jazukiewicz: *Autorytet nauczyciela*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Red. T. Pilch. T. 1: A-F. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, s. 260.

¹⁶ *Autorytet nauczyciela – jak go zdobyć i utrzymać?* <http://www.wszpwn.com.pl/pl/salon-metodyczny/autorytet-nauczyciela-jak-go-zdobyc-i-utrzymac.html> [24.06.2017].

się w powiecie rybnickim w województwie śląskim. Dobór grupy badawczej miał charakter losowy. W badaniu wzięło udział 250 uczniów, w tym 136 dziewcząt oraz 114 chłopców.

Kwestionariusz ankiety składał się z 9 pytań: 5 pytań zamkniętych, 1 pytania półotwartego i 3 otwartych.

Pierwsze pytanie dotyczyło tego, czy badane osoby lubią swoich nauczycieli. Odpowiedzi twierdzącej (dominującej) udzieliły zarówno dziewczęta, jak i chłopcy. Tak znacząca jej przewaga może wynikać z faktu, że dzieci często przywiązują się do nauczyciela-wychowawcy edukacji wczesnoszkolnej i uważają go za jedną z ważniejszych osób w swoim życiu. Szczegółowe dane zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1

Sympatia dzieci dla nauczycieli –
odpowiedzi na pytanie:
„Czy lubisz swoich nauczycieli?”

Odpowiedź	Chłopcy		Dziewczęta	
	N	procent	N	procent
Tak	105	92,11	134	98,53
Nie	9	7,89	2	1,47

W pytaniu drugim zadaniem dzieci było wskazanie przymiotów, za pomocą których nauczyciele zjednują sobie sympatię uczniów.

Zanim przejdziemy do analizy wyników ankiet, warto wymienić za Grażyną Róźwicz powszechne oczekiwania uczniów względem nauczycieli dotyczące ich cech osobowych. Autorka wskazuje 15 cech, z których na szczególną uwagę zasługują: panowanie nad emocjami, empatia i serdeczność, poczucie humoru oraz sprawiedliwość¹⁷. Cechy te znajdują odzwierciedlenie w odpowiedziach młodych respondentów.

Niezależnie od płci ankietowanych najczęściej wskazywanymi przymiotami nauczycieli były: „życzliwość, uprzejmość, dobroć”, „niesienie pomocy w nauce i udzielanie rad”, „umiejętność nauczania”, a także poczucie humoru. Ta ostatnia cecha powinna być stałym elementem relacji nauczyciel – uczeń, gdyż humor nie tylko wzmacnia osobowość ucznia, lecz także dodatkowo wpływa na proces wychowania – między innymi sprzyja redukcji agresji i strachu. Jak zauważa Anna Rożdżyńska, „nawiązywanie relacji między uczniem a nauczycielem jest zdecydowanie bardziej efektywne w momencie, kiedy między nimi pojawia

¹⁷ Por. G. Róźwicz: *Praca z uczniem w kryzysie emocjonalnym*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2012, nr 1, s. 18.

się humor”¹⁸, ponadto „nauczyciel o dużym poczuciu humoru jest bliższy młodemu człowiekowi, bardziej godny zaufania i przyjazny, a tym samym cieszy się [...] większym autorytetem”¹⁹.

Tabela 2

Cechy nauczyciela wzbudzające sympatię uczniów

Cechy	Chłopcy		Dziewczęta	
	N	procent	N	procent
Życzliwość, uprzejmość, dobroć	86	75,44	75	55,15
Niesienie pomocy w nauce i udzielanie rady	43	37,72	62	45,59
Umiejętność nauczania	20	17,54	45	33,09
Poczucie humoru	14	12,28	43	31,62
Troskliwość/opiekuńczość i zaufanie	13	11,40	38	27,94
Mądrość	15	13,16	30	22,06
Uczciwość, szczerłość, lojalność	17	14,91	29	21,32
Wyrozumiałość	10	8,77	26	19,12
Cierpliwość	12	10,53	21	15,44
Uśmiech	2	1,75	21	15,44
Umiejętność tłumaczenia	16	14,04	17	12,50
Umiejętność zainteresowania lekcją	11	9,65	14	10,29
Za to, że spędzają z nami czas	12	10,53	14	10,29
Dawanie dobrego przykładu	9	7,89	11	8,09
Wiedza	6	5,26	8	5,88
Za motywowanie	0	0	7	5,15
Zaangażowanie	4	3,51	6	4,41
Dobre zorganizowanie	3	2,63	4	2,94
Sprawiedliwość	14	12,28	4	2,94
Za wycieczki	8	7,02	3	2,21
Szacunek	0	0	2	1,47
Za to, że nas lubią	2	1,75	0	0
Za wszystko	1	0,88	0	0
Brak odpowiedzi	1	0,88	2	1,47

Kolejne pytanie miało służyć ustaleniu tego, czy nauczyciele są dla osób badanych autorytetem. Kwestia ta wydaje się kluczowa na każ-

¹⁸ A. Rożdżyńska: *Wychowawca humor*. „Psychologia w Szkole” 2001, nr 2, s. 134.

¹⁹ Ibidem.

dym etapie edukacji, a zwłaszcza na etapie edukacji wczesnoszkolnej, autorytet bowiem „ogniskuje w sobie to wszystko, co jest konsekwencją wykształcenia nauczyciela, jego osobistych walorów oraz jego działalności w szkole i środowisku”²⁰.

W analizie uzyskanych wyników należy podkreślić, że nauczyciele w większości cieszą się autorytetem wychowanków (odpowiedzi „tak” i „raczej tak” na pytanie: „Czy nauczyciel jest dla Ciebie autorytetem?”). Niepokoić może wysoki odsetek odpowiedzi „raczej nie” (powyżej 20%) zarówno wśród dziewcząt, jak i wśród chłopców. Fakt ten może być spowodowany współczesną społeczną tendencją do obniżania prestiżu zawodu nauczyciela. Szczegółowe dane zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 3

Odpowiedzi uczniów na pytanie:
„Czy nauczyciel jest dla Ciebie autorytetem?”

Odpowiedź	Chłopcy		Dziewczeta	
	N	procent	N	procent
Tak	35	30,70	59	43,38
Raczej tak	48	42,11	42	30,88
Raczej nie	24	21,05	30	22,06
Nie	7	6,14	5	3,68

Na stosunek uczniów do nauczyciela może wpływać również sposób prowadzenia przez niego zajęć. Dlatego też zapytaliśmy respondentów o to, czy nauczający potrafi zainteresować ich prowadzonym przez siebie przedmiotem. Uzyskane wyniki napawają optymizmem. Ponad 80% chłopców i dziewcząt wybrało odpowiedzi „tak” lub „raczej tak”. Wynika to z faktu, że nauczyciele coraz częściej w procesie dydaktyczno-wychowawczym wykorzystują aktywizujące metody nauczania oraz atrakcyjne, multimedialne środki dydaktyczne, w tym tablice interaktywne. Szczegółowe wyniki badania ankietowego w tym zakresie zawiera tabela 4.

²⁰ W. Okoń: *O autorycie nauczyciela*. „Życie Szkoły” 1971, nr 1, s. 5.

Tabela 4

Wzbudzanie zainteresowania nauczaniem
przedmiotem – odpowiedzi uczniów na pytanie:
„Czy nauczyciele potrafią zainteresować Cię
przedmiotem, którego nauczają?”

Odpowiedź	Chłopcy		Dziewczęta	
	N	procent	N	procent
Tak	72	63,16	79	58,09
Raczej tak	27	23,68	35	25,74
Raczej nie	14	12,28	16	11,76
Nie	1	0,88	6	4,41

Od zawsze kontrowersyjną kwestią jest zagadnienie sprawiedliwego oceniania uczniów przez nauczycieli, co wiąże się z trudnościami wynikającymi z oddzielenia efektów pracy autora od niego samego i przekonań na jego temat. W ten sposób może się uruchamiać „mechanizm samosprawdzających się przepowiedni, nazywany potocznie efektem Pigmaliona i Golema”²¹. Oznacza to, że nauczyciel etykietuje uczniów, przypisując im określone cechy, które z kolei wpływają na uzyskiwanie przez danych uczniów lepszych lub gorszych ocen.

Uzyskane odpowiedzi na pytanie o to, czy nauczyciele sprawiedliwie oceniają uczniów, dowodzą, że zdaniem uczniów nauczyciele w większości potrafią sprawiedliwie oceniać efekty pracy wychowanków. Co ciekawe, zarzut niesprawiedliwości częściej stawiają nauczycielom chłopcy – łącznie 29,82% w stosunku do 13,98% dziewcząt (tabela 5).

Tabela 5

Odpowiedzi na pytanie:
„Czy, Twoim zdaniem, nauczyciele potrafią
sprawiedliwie oceniać uczniów?”

Odpowiedź	Chłopcy		Dziewczęta	
	N	procent	N	procent
Tak	43	37,72	68	50,00
Raczej tak	37	32,46	49	36,03
Raczej nie	13	11,40	11	8,09
Nie	21	18,42	8	5,88

²¹ D. Tu r s k a: *Krzywe zwierciadło ocen*. „Psychologia w Szkole” 2010, nr 2, s. 22.

Kolejne pytanie ankiety dotyczyło tego, w jaki sposób nauczyciele traktują uczniów. Respondenci mieli dwie możliwości odpowiedzi: „życzliwie” oraz „lekceważąco”. W zdecydowanej większości ankietowani wyrażali aprobatę sposobu odnoszenia się do nich przez wychowawcę (tabela 6).

Tabela 6

Wyniki uzupełnienia zdania:

„Twoim zdaniem nauczyciele odnoszą się do uczniów...”

Odpowiedź	Chłopcy		Dziewczęta	
	N	procent	N	procent
Życzliwie	100	87,72	119	87,50
Lekceważąco	14	12,28	17	12,50

Pytanie siódme ankiety odnosiło się do cech, którymi powinien odznaczać się dobry nauczyciel. Zadaniem dzieci było dokończyć zdanie „Dobry nauczyciel to taki, który...”. Zanim przejdziemy do analizy odpowiedzi młodych respondentów, warto przytoczyć słowa wybitnego pedagoga i wychowawcy Janusza Korczaka. Stwierdził on, że nauczyciel doskonały to „idealny opiekun i wychowawca [, który – O.G., E.S.] odznacza się autentyczną pracowitością, zaangażowaniem w problemy opieki i wychowania, jest uważnym obserwatorem poczynañ dziecka, starającym się poznać je samo, jak i mechanizmy jego funkcjonowania. Wychowawca nieustannie dogląda dziecka, pobudza i wspiera, zabezpiecza ciągły jego rozwój. Dobry wychowawca ponosi odpowiedzialność za wychowanków i efekty własnej pracy z nimi”²². Ponadto, jak podkreśla Erwin Gondzik w tekście *Sylwetka osobowościowa nauczyciela zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej*, „musi być przy tym jednostką o bogatej osobowości, godną miana człowieka, refleksyjną, sprawiedliwą, nastawioną na innych. Wychowawca powinien mieć pogodne usposobienie, cierpliwość, takt, życzliwość, dużą odporność psychiczną i nerwową i być zrównoważony”²³. Podobny punkt widzenia prezentuje Stefan Szuman – jak stwierdza, idealny nauczyciel nie tylko odznacza się bogatą osobowością, lecz także potrafi oddziaływać na otoczenie²⁴.

²² J. Korczak: *Jak kochać dziecko*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2002, s. 192.

²³ E. Gondzik: *Sylwetka osobowościowa nauczyciela zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej*. W: *W kręgu edukacji przedszkolnej i szkolnej...*, s. 101.

²⁴ Zob. W. Okoń: *Problem osobowości nauczyciela*. W: *Osobowość nauczyciela*. Red. A. Szumski. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1959, s. 11.

Na kwestie życzliwości, uprzejmości i sprawiedliwości w zawodzie nauczyciela zwracają też uwagę respondenci. Wśród innych wskazywanych przez uczniów walorów nauczyciela na pierwszy plan wysuwają się: „dobrze uczy i dobrze tłumaczy” oraz „pomaga/wysłucha”. Wszystkie odpowiedzi dziecięcych ankietowanych zestawiono w tabeli 7.

Tabela 7

Wyniki uzupełnienia zdania „Dobry nauczyciel to taki, który...”

„Dobry nauczyciel to taki, który...”	Chłopcy		Dziewczeta	
	N	procent	N	procent
Jest miły i uprzejmy	38	33,33	57	41,91
Jest sprawiedliwy/obiektywny	19	16,67	51	37,50
Dobrze uczy i dobrze tłumaczy / potrafi zainteresować przedmiotem	52	45,61	48	35,29
Pomaga/wysłucha	41	35,96	33	24,26
Jest życzliwy i potrafi zrozumieć	22	19,30	30	22,06
Ma poczucie humoru	1	0,88	14	10,29
Jest cierpliwy	16	14,04	13	9,56
Nie lekceważy, nie ośmiesza i nie obraża uczniów, lecz traktuje ich z szacunkiem	4	3,51	10	7,35
Nie krzyczy na lekcjach	12	10,53	9	6,62
Ma dobry kontakt z uczniami	6	5,26	7	5,15
Jest mądry	0	0	5	3,68
Jest szczery, lojalny	1	0,88	6	4,41
Jest wesoły	7	6,14	6	4,41
Nie daje uwag i punktów ujemnych	0	0	6	4,41
Wyjeżdża na wycieczki	3	2,63	5	3,68
Angażuje się	0	0	4	2,94
Liczy się ze zdaniem ucznia	0	0	4	2,94
Rozmawia z rodzicami	0	0	4	2,94
Potrafi zmotywować do nauki	0	0	3	2,21
Spędza z nami czas	2	1,75	3	2,21
Daje dobry przykład	4	3,51	2	1,47
Umie się przyznać do błędu	0	0	2	1,47
Jest odpowiedzialny	0	0	1	1,47
Docenia uczniów	5	4,39	0	0

Logiczną konsekwencją pytania siódmego było pytanie ósme, w którym uczniowie zostali poproszeni o wskazanie negatywnych cech i zachowań nauczyciela. Pojawiło się aż 16 różnych odpowiedzi. Część z nich może wzbudzać niepokój, na przykład stwierdzenie, że uczący „lekceważy, ignoruje i nie szanuje uczniów” albo że ich „bije”. Innymi rażącymi zachowaniami nauczyciela, na które zwrócili uwagę ankietowani, były między innymi: agresja werbalna oraz brak sprawiedliwości w ocenianiu prac wychowanków. Wszystkie negatywne cechy nauczyciela w ocenie badanych uczniów zaprezentowano w tabeli 8.

Tabela 8

Wyniki uzupełnienia zdania „Zły nauczyciel to taki, który...”

„Zły nauczyciel to taki, który...”	Chłopcy		Dziewczęta	
	N	procent	N	procent
Krzyczy	17	29,82	30	44,12
Lekceważy, ignoruje i nie szanuje uczniów	16	28,07	26	38,24
Niesprawiedliwie ocenia uczniów	17	29,82	25	36,76
Jest nieemiły i zły	12	21,05	23	33,82
Nie umie tłumaczyć / źle uczy	8	14,04	15	22,06
Nie wykazuje zaangażowania, w tym nie sprawdza sprawdzianów	2	3,51	9	13,24
Nie pomaga uczniom	7	12,28	6	8,82
Nie słucha i nie lubi uczniów	4	7,02	6	8,82
Daje jedynki i punkty ujemne	4	7,02	3	4,41
Bije	0	0	2	2,94
Jest niecierpliwy	1	1,75	2	2,94
Na nic nie pozwala / jest zbyt poważny	0	0	2	2,94
Nie potrafi rozmawiać z uczniem	2	3,51	2	2,94
Ciągle upomina za jedno upomnienie	0	0	1	1,47
Jest bardzo wymagający	2	3,51	1	1,47
Robi kartkówkę co lekcję	1	1,75	1	1,47

Ostatnie pytanie ankiety brzmiało: „Czy w przyszłości chciałbyś zostać nauczycielem?”. Niezależnie od płci uczniowie zdecydowanie woleliby w przyszłości być kimś innym. Zawód nauczyciela wybrało zaledwie 7,02% chłopców oraz 16,91% dziewcząt (tabela 9). Swoje przychylne odpowiedzi respondenci motywowali takimi argumentami, jak: „Ponieważ lubię dzieci i umiem z nimi rozmawiać” oraz „Ponieważ

chciałbym nauczać”. Na szczególną uwagę zasługuje wypowiedź jednej z respondentek, która stwierdziła: „Chcę być autorytetem dla innych tak jak moi nauczyciele” (tabela 10).

Tabela 9

Odpowiedzi na pytanie:

„Czy w przyszłości chciał(a)byś zostać nauczycielem?”

Odpowiedzi	Chłopcy		Dziewczeta	
	N	procent	N	procent
Tak	8	7,02	23	16,91
Nie	106	92,98	113	83,09

Tabela 10

Uzasadnienia twierdzących odpowiedzi uczniów na pytanie, czy w przyszłości chcą zostać nauczycielami

Uzasadnienie	Chłopcy		Dziewczeta	
	N	procent	N	procent
Ponieważ chciałbym nauczać	3	37,50	9	39,13
Ponieważ lubię dzieci i umiem z nimi rozmawiać	4	50,00	7	30,43
Ponieważ się poznaje wiele ludzi	0	0	6	26,09
Bo bycie nauczycielem jest fajne	0	0	2	8,70
Ponieważ ma się dobre wykształcenie	0	0	2	8,70
Bo moja mama jest nauczycielem	0	0	1	4,35
Chcę być autorytetem dla innych tak jak moi nauczyciele	0	0	1	4,35
Ponieważ idealnie bym się do tego nadawała i chciałabym w przyszłości być taka jak moja najlepsza na świecie pani!	0	0	1	4,35
Bo to wyzwanie	5	62,50	0	0

Uczniowie, mimo bardzo młodego wieku, dostrzegają negatywne aspekty zawodu nauczyciela. Zarówno dziewczęta, jak i chłopcy twierdzą, że „to ciężka praca, która wymaga „stalowych nerwów”, nieustannego samodoskonalenia i wiąże się z ryzykiem trafienia na niesfornych uczniów (tabela 11).

Tabela 11

Uzasadnienia przeczących odpowiedzi uczniów na pytanie,
czy chcą w przyszłości zostać nauczycielami

Uzasadnienie	Chłopcy		Dziewczęta	
	N	procent	N	procent
Ponieważ chcę osiągnąć inne cele	42	39,62	37	32,74
To nie jest moja pasja / nie czuję tego	12	11,32	22	19,47
Bo to ciężka praca	22	20,75	18	15,93
Nie wiem	17	16,04	15	13,27
Bo trzeba mieć stalowe nerwy, a ja nie mam	9	8,49	13	11,50
Bo można trafić na złych uczniów / niektórzy uczniowie są źli	5	4,72	9	7,96
Nudna praca i trzeba się dużo uczyć i skończyć dużo szkół	4	3,77	7	6,19
Nie lubię / nie umiem nauczać	7	6,60	4	3,54
Bo wymaga dobrego podejścia do dzieci	0	0	3	2,65
Myślę, że bycie nauczycielem jest pracą wartą podziwu, ale nie jest to coś, co mnie interesuje	0	0	1	0,88
Wolałabym pracować w przedszkolu	0	0	1	0,88
Bo mało płacą	11	10,38	0	0
Nie potrafię oceniać sprawdzianów	1	0,94	0	0
Za duża odpowiedzialność	1	0,94	0	0

W uzasadnieniu swojej przeczącej odpowiedzi na pytanie, czy uczeń chce w przyszłości zostać nauczycielem, 39,62% uczniów oraz 32,74% uczennic twierdzi, że „chce osiągnąć inne cele”, a 11,32% chłopców i 19,47% dziewcząt – że bycie nauczycielem to nie ich pasja.

Zakończenie

Przeprowadzone badania pozwalają wyłonić pozytywny obraz nauczyciela w oczach uczniów edukacji wczesnoszkolnej. Niezależnie od płci dla ponad 70% uczniów nauczający stają się autorytetem, więcej niż 80% respondentów stwierdza, że nauczyciel potrafi zainteresować ich nauczaniem przedmiotem, a ponad 90% ankietowanych dostrzega życzliwość ze strony nauczyciela w stosunku do ucznia. W tym miejscu warto podkreślić, że w opinii ankietowanych tajemnica sukcesu nauczyciela tkwi właśnie w jego postawie – ważne jest to, czy nauczyciel sprawiedliwie ocenia, czy jest cierpliwy i wyrozumiały, życzliwy,

czy ma pogodne usposobienie i poczucie humoru. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera autorefleksja nauczyciela, która umożliwia stworzenie obiektywnego obrazu własnej osoby. „Świadomość siebie jest szczególnie ważna z racji oddziaływania (bezpośrednio czy pośrednio) na drugiego, kształtującego swoją osobowość, człowieka (ucznia)”²⁵. Trzeba przy tym pamiętać, że „wykorzystując autorytet dla dobra wychowywanej osoby, należy działania oprzeć nie tylko na uznanych powszechnie wartościach i normach, lecz także na postrzeganiu dobra drugiej osoby”²⁶, „Nauczyciel [bowiem – O.G., E.S.] kształtuje postawy prospołeczne i świat wartości swych wychowanków”²⁷.

Badania sondażowe dowodzą ponadto, że choć w opinii części uczniów edukacji wczesnoszkolnej wykonywanie zawodu nauczyciela to szczytna praca (świadczy o tym chociażby wypowiedź jednej dziewczynki: „Myślę, że bycie nauczycielem jest pracą wartą podziwu, ale nie jest to coś, co mnie interesuje”), niewiele dzieci chciałoby związać swoją przyszłość z tym zawodem.

Bibliografia

- Aleksander T.: *Geneza współczesnych autorytetów polskich*. W: *Autorytety polskie*. Red. B. Gołębiowski. Łomża: Oficyna Wydawnicza „Stopka”, 2002.
- Antczak B.: *Autorytet – jego budowanie i ocena w opinii uczniów szkół ponadgimnazjalnych*. W: *Autorytet w wychowaniu i edukacji*. Red. D. Łażewska. Józefów: Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej, 2013.
- Autorytet nauczyciela – jak go zdobyć i utrzymać?* <http://www.wszpwn.com.pl/pl/salon-metodyczny/autorytet-nauczyciela-jak-go-zdobyc-i-utrzymac.html> [24.06.2017].
- Banach C.: *Nauczyciel*. W: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. Red. T. Pilch. T. 3: M-O. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2004.

²⁵ J. Łukasik: *Cechy dobrego nauczyciela*. „Bliżej Przedszkola” 2011, nr 11, s. 50.

²⁶ B. Antczak: *Autorytet – jego budowanie i ocena w opinii uczniów szkół ponadgimnazjalnych*. W: *Autorytet w wychowaniu i edukacji*. Red. D. Łażewska. Józefów: Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej, 2013, s. 128.

²⁷ S. Juszczyk: *Etyka w pracy nauczyciela*. W: *Nauczyciel wobec problemów współczesności*. Red. B. Pitula. Katowice: Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania, 2006, s. 15.

- Bee H.: *Rozwój społeczny i rozwój osobowości w wieku od sześciu do dwunastu lat*. W: Eadem: *Psychologia rozwoju człowieka*. Poznań: Zysk i Spółka Wydawnictwo, 2004.
- Cackowska M., Winiaż A.: *Kształcenie wczesnoszkolne*. W: *Encyklopedia pedagogiczna*. Red. T. Pilch. T. 2: G-Ł. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003.
- Gondzik E.: *Sylwetka osobowości nauczyciela zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej*. W: *W kręgu edukacji przedszkolnej i szkolnej*. Red. P.P. Barczyk, P. Kowolik. Mysłowice: Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hłonda, 2012.
- Jazukiewicz I.: *Autorytet nauczyciela*. W: *Encyklopedia pedagogiczna*. Red. T. Pilch. T. 1: A-F. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003.
- Juszczyk S.: *Etyka w pracy nauczyciela*. W: *Nauczyciel wobec problemów współczesności*. Red. B. Pitula. Katowice: Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania, 2006.
- Kania A.: *Dekalog nauczyciela*. „Wychowawca” 2001, nr 1.
- Korczak J.: *Jak kochać dziecko*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, 2002.
- Kowolik P.: *Inspiracje i poszukiwania edukacji wczesnoszkolnej*. W: *W kręgu edukacji przedszkolnej i szkolnej*. Red. P. Barczyk, P. Kowolik. Mysłowice: Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hłonda, 2012.
- Laska E.I.: *Nauczyciel w warunkach zmian edukacyjnych*. „Nauczyciel i Szkoła” 2013, nr 2 (54).
- Łukasik J.: *Cechy dobrego nauczyciela*. „Blżej Przedszkola” 2011, nr 11.
- Matczak A.: *Zarys psychologii rozwoju: podręcznik dla nauczycieli*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2003.
- Muszyński H.: *W poszukiwaniu modelu sylwetki zawodowej nowoczesnego nauczyciela-wychowawcy*. „Życie Szkoły” 1974, nr 10.
- Okoń W.: *O autorytecie nauczyciela*. „Życie Szkoły” 1971, nr 1.
- Okoń W.: *Problem osobowości nauczyciela*. W: *Osobowość nauczyciela*. Red. A. Szumski. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1959.
- Różdżyńska A.: *Wychowawca humor*. „Psychologia w Szkole” 2001, nr 2.
- Różewicz G.: *Praca z uczniem w kryzysie emocjonalnym*. „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2012, nr 1.
- Skarżyńska K.: *Spostrzeganie ludzi*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981.
- Szołtysek A.: *Filozofia edukacji. Kształtowanie umysłu*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2013.

- Turoś L.: *Autorytet moralny Ignacego Solarza. (Źródła, przejawy, funkcje)*. W: *Autorytety polskie*. Red. B. Gołębiowski. Łomża: Oficyna Wydawnicza „Stopka”, 2002.
- Turska D.: *Krzywe zwierciadło ocen*. „Psychologia w Szkole” 2010, nr 2.
- Zaborowski Z.: *Przedmowa*. W: *Idem: Psychospołeczne problemy pracy nauczyciela*. Warszawa: WSiP, 1986.
- Zawisza J.: *Nauczyciel, szkoła – ich etos i bezpieczeństwo*. W: *Bezpieczna szkoła – założenia i realia*. Red. T. Graca. Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, 2013.

Olimpia Gogolin, Eugeniusz Szymik

The Image of the Teacher in the Eyes of Students in Grades I-III of Primary Schools

Summary: This article endeavours to answer the question of how early school education pupils perceive teachers. The choice of such a young research group is by no means random, as children who start their studies enter a new environment for themselves, make new relationships, and find a new role model in the teacher. The theoretical part of the text deals with the issues relating to the teacher, including his or her personality, the functions he or she performs, as well as the social perception of the children in the younger school age and the questions of authority, including its definition and division. The practical part is an analysis of the survey results based on the survey technique and conducted in grades 1-3 of primary schools in the town and commune of Czerwonka-Leszczyny in the school year 2016/2017.

Key words: teacher, early school education, survey research

Olimpia Gogolin, Eugeniusz Szymik

Das Bild des Lehrers in den Augen der Schüler der I-III Grundschulklassen

Zusammenfassung: In dem Artikel versuchen seine Verfasser die Frage zu beantworten, auf welche Weise die Schüler der fröhenschulischen Bildung ihre Lehrer beurteilen. Es war kein Zufall, dass die Wahl auf so junge Forschungsgruppe fiel; die zur Schule gehenden Kinder kommen zwar mit dem für sich neuen Milieu in Berührung, knüpfen neue Beziehungen an und gerade der Lehrer ist für sie eine neue Autorität. Im theoretischen Teil des Artikels werden die Person des Lehrers, dessen Persönlichkeit und die von ihm ausgeübten Funktionen geschildert. Hier erörtert man überdies soziale Perzeption der Kinder im jüngeren Schulalter sowie die den Begriff Autorität betreffenden

den Fragen. Der praktische Teil dagegen stellt die Analyse der Ergebnisse von der im Schuljahr 2016/2017 in den Grundschulklassen I-III in der Stadt und Gemeinde Czerwionka-Leszczyny durchgeführten Umfrage dar.

Schlüsselwörter: Lehrer, fröhschulische Bildung, Meinungsumfragen